

“אונס קבוצתי” - על תיירות ישראלית בקצ'קר

יותם יעקבסון

לקראת פתיחתה של עונת התיירות האחרונה בקצ'קר פרסמתי ב- 29.5.2008 כתבה תיירותית במוסף גלובס. בדיעבד, אני מצטער כי פורסמה. ומדוע? דווקא משום שאנשים רבים נענו לה ונסעו בעקבותיה אל אותו הרכס המופלא השוכן בצפון מזרח תורכיה, בואך הגבול הגאורגי. הקצ'קר, יעד קסום ומופלא זה, נותר עד לאחרונה עלום ולא מוכר. גם כיום, התגובה הרווחת ביותר בקרב ישראלים המגיעים לשם היא “לא העלינו בדעתנו שבתורכיה יש מקום כזה!”. מאז “התגלה” הקצ'קר על ידי הישראלים וסוכנויות הנסיעות בארץ, הפך יעד חובה לכל מגלה עולם בפוטנציה והוא מוצף מידי קיץ בנחשולים אדירים של בני עמנו. מכלול של סיבות מביא לכך שיחס המקומיים אלינו משתנה במהירות ובאופן מרחיק לכת – מאהדה והסברת פנים יפה ונדיבה לשטנה של ממש. הדברים הגיעו לידי כך שבקיץ האחרון כשחלפתי דרך כפרים שבעבר היו מברכים אותי בהם לשלום, קיללו, ירקו ואף השליכו אבנים לעבר הגייפים של קבוצתי.

ביותר ויותר מקומות בקצ'קר הישראלים אינם רצויים עוד כשהיו ונשאלת השאלה אנא דברים יגיעו? אחד הבכירים בעיר המחוז ארטווין נאם במהלך פסטיבל שנתי ביולי האחרון כי יש להפסיק לעבוד עם הישראלים הנצלנים הרוצים מקסימום בתמורה למינימום. דברים אלו שעולים ומושמעים תדיר נופלים על אוזניהם של בני אחד האזורים הנחשלים ביותר בתורכיה מבחינה כלכלית. אחוזי האבטלה באזור הקצ'קר עומדים על 12% לערך ומחקרים שונים מצביעים על כך שהאסלאם הקיצוני והלאומני קונה לו אחיזה שהולכת ומתפשטת בראש ובראשונה בקרב קבוצות אלו של האוכלוסייה. האם ניתן לסכם את שינוי היחס כלפינו בלאומנות אסלאמית גוברת או שמא יש לנו, המטיילים, אחריות בדבר? היכרותי את מרחב הקצ'קר ואת ההתנהלות הישראלית בו במהלך עשר השנים האחרונות מצביעה על כך שיש לנו, כמטיילים, כמדריכים וכסוכני נסיעות חלק גדול, אם לא עיקרי, בדבר.

מידי שבוע במהלך כל הקיץ נוחת בזה כמה שנים בטרבזון מטוס צ'רטר שעל סיפוניו כ- 250 נוסעים ישראלים. נמל התעופה הקטן צר מלהכיל את כמות המבקרים הנאלצים לעמוד לעתים 3 שעות בתור לבידוק רשויות ההגירה.

השנה, לראשונה מזה כמה שנים, הדרכתי בקצ'קר בשיא עונת הצ'רטרים, ולא לפניה או אחריה, כפי שנהגתי לעשות. נסיבות מסוימות הביאו לכך שמילאתי את מקומו של מדריך חולה. כל בקשותי מחברת הנסיעות לקבל את תוכנית הטיול שחולקה לנוסעים עלו בתוהו. ההסבר שניתן לי, שחזר על עצמו בסיטואציות שונות ולעיתים כהאשמה גסה כלפי היה “אתה מבין על מה אנחנו מדברים פה? על ניווד של מסות! ואתה מתעסק בשטויות האלו?” נדמה כי משפט זה מסכם את סך מדיניות החברות הישראליות השוכרות את שירותי חברת הצ'רטר.

עם הנחיתה הסתבר לי כי עד ערבו של אותו יום יהיה עלי להדריך שתיים וחצי קבוצות, שהיו מפוזרות בשלושה אוטובוסים שונים, כיוון שהמדריכים של שתי הקבוצות האחרות טרם סיימו את טיולם הקודם. הגייפים, כך נאמר, יימסרו לנו לקראת ערב ואולי רק מחר, זאת מבלי שעברו כל טיפול אחרי סבב הנסיעה הקודם. לא נעים להודות, ובמובנים רבים ייתכן ואני עצמי מנסר בעצם מלים אלו את הענף שאני ניזון מנו, אך הסוכנויות עצמן כמו הלקוחות הישראלים – גם רוצות לקבל את המקסימום ולתת את המינימום. כשמדובר בתחרות על קהל היעד הישראלי - כל הממעיט במחיר הרי זה משובח.

ואיך מורידים את המחיר? פשוט מאד! – ראשית, נמנעים משכירת שירותיו של מורה דרך תורכי מקומי (דבר המהווה עבירה על החוק התורכי). כתוצאה מכך מסתפקים המדריכים בחברות אלו בהדרכה כללית מחוץ לאתר ובמתן זמן חופשי בתוכו. לא אחת אירע שאני, המלווה במדריך מקומי כחוק, מצאתי את עצמי מדריך כ- 90 איש במנזר סומלה משום שיתר מדריכי הטיולים באזור פשוט שלחו את קבוצותיהם לחופשי. שנית – ממשיך החיסכון בתגמול מינימאלי לנותני שירותים שונים – נהגים, פקידי קבלה, נערי מזוודות, מלצרים וכדומה. בתורכיה, שבה נהוג לקבל תשר עבור שירותים אלו, לומדים בהדרגה ולא בשוויון נפש, שהקבוצות המאורגנות הישראליות ידעו לבקש תה וקפה שלא כלול בשירות, יבואו בשאר דרישות למיניהן, אך תשר לא ישאירו. שלישית – חברות הנסיעות הישראליות האמונות על הניוד ההמוני שוכרות את שירותיהם של סוכנים מקומיים דרג ג', רכבים במצב תחזוקה (ולעתים גם מצב בטיחותי ירוד) ובדרך כלל כשישנה תקלה, כלל אין מישהו אמין שדואג לטפל בה. דברים אלו חלים גם על איכותו של צוות ההדרכה הישראלי. מתוך הצורך המיידי לגייס מדריכים לטיולים רבים ורצופים, וכאלו שלא גובים שכר הדרכה גבוה, נאלצות חברות הטיולים להכשיר מדריכים בזריזות רבה ולא תמיד ביעילות מזהירה.

כתוצאה מכך מובלים טיולים רבים על ידי מדריכים בלתי מנוסים, שלא רק שאינם יודעים לשמש כמתווכחים ראויים בין המטיילים לגיאוגרפיה ולהיסטוריה של המקום, אלא גם אינם בקיאים בהלכות התנהגות מקומית בסיסית. דוגמא מובהקת לכך היא ביקור בחמאם של אייזר, דבר הכלול ברוב תוכניות הטיולים. שכתוצאה מכך הופך המקום מידי קיץ למעון שבו שורצים תמידית המוני ישראלים. לא אחת חזיתי כיצד ברגע שהישראלים נכנסים לבריכה מיד כל המקומיים יוצאים מהמים. בקיץ האחרון נותרתי בחמאם כדי לצפות במתרחש. לאחר שיצא אחרון הישראלים מהבריכה פתחו המקומיים את ברי המים החמים המוזרמים אליה והמתינו כמה רגעים בטרם שבו אל המים בליווי קללות עסיסיות. בשלב מסוים פנו אלי ושיתפו אותי בכעסם. כשאמרתי שאני ישראלי הם נעשו נבוכים ביותר והסבירו: "הח'ברה שלך נכנסים למים בלי לשטוף את עצמם". עבורי זו הייתה דוגמא מאלפת, אחת מיני רבות, לאופן שבו היכרות בסיסית עם נורמות מקומיות עשויה למנוע את צמחית האנטגוניזם של המקומיים כלפינו. היחס העוין כלפי הישראלים מתעצם עוד כאשר מדריך הטיול אינו יודע לעשות הפרדה בין עצי פרי נטועים לבין עצי בר ומשלח את קבוצתו לחופשי לרעות בשדות זרים ולשוב עמוסי דובדבנים ותפוחים אל הרכב. המסה הישראלית העצומה והעובדה שאין כמעט תיירים זרים בני לאום אחר רק מעצימה את ההתנגדות לישראלים.

בשנים האחרונות נתקלתי ביותר ויותר סיפורים הזויים לפיהם מנסים זרים, בראש ובראשונה ישראלים, להשתלט על האזור ואוצרותיו. בכמה מקרים התחננו בפני מקומיים מבוגרים, ולאז דווקא בלתי משכילים, שאעזור להם למצוא אוצרות אבודים בהרים. "לכם יש מפות. אתם יודעים לאן ללכת", הם אמרו לי. "נספר לך איפה יש אוצרות, תעזור לנו למצוא ונתחלק בהם. מה דעתך?". אכן, הסברה הרווחת היא שהישראלים מגיעים מצוידים במפות מפורטות ביותר של ההרים ומשעוליהם כדי לאתר אוצרות שהוצפנו בהם בימי קדם ועל ידי הארמנים קודם לחיסולם. הולכים ומתרבים הסיפורים על כך שההשקעות המערביות באזור (מפעלי הסכרים הגדולים ועוד) לא נועדו אלא לאפשר לזרים לממש את שליטתם במרחב (ולשם כך הם מרבים בנישואי תערובת עם תורכים, כדי שיהיו להם שליחים שלהם אזרחות תורכית).

בנוסף להתנהגות הבלתי הולמת של חברות נסיעות רבות ולהיעדר היכרות או אכפתיות של מדריכים את המנהגים המקומיים, קיימת לעד גם אחריותו של המטייל עצמו. רבים מהישראלים המגיעים לקצ'קר מצפים גם כאן לתנאי הלנה והסעדה ברמה גבוהה ביותר (ובמינימום מחיר). חרף הפיכתו של המקום ליעד תיירות עיקרי, טרם הפך

הקצ'קר (וטוב שכך) ליעד משקיעים ואנשי נדל"ן. מקומות הלינה וההסעדה הצנועים מעוררים לא אחת כעסים רבים אצל התיירים הישראליים וזאת ללא כל הבנה שזה מה שיש בנמצא. פעמים רבות ניצב בעל האכסניה או המסעדה בפני לקוח כלל מבלי שיבין על מה הוא מלין והסיבה לכך היא לא תמיד קשיי הבנת השפה. באותו הקשר, כורכים הישראלים יחדיו את תושבי מזרח תורכיה עם הרוכלים בשווקי איסטנבול ולכן ממהרים להתווכח גם על קילו עגבניות, אלא שכאן, בקצ'קר, מעולם לא הפקיעו מחירים. רק עתה, נוכח היחס המבזה של הישראלים, לראשונה עולה בדעת המקומיים שניתן לרמות במחיר.

התיירים הישראלים הולכים לא אחת בלבוש חשוף הנראה בעין רעה בעיני המקומיים, שרבים מהם מוסלמים אדוקים. הישראלים אינם מבקשים רשות לצלם ומצלמים את המקומיים גם בניגוד לרצונם. לא אחת חזיתי במטיילים שמתוך סקרנות גרידא הרשו לעצמם להיכנס לחצרות ואף לבתים פרטיים מבלי לבקש ולקבל רשות - "רק כדי לראות". מצער פי כמה הוא שבמקרים רבים מדריך הטיול לא גער בהם על כך מתוך חשש לתגובתם ולעתים אף יזם בעצמו ביקור לא מתואם ומוסכם בבית מגורים או בבית ספר כדי להגדיל את הפופולאריות שלו בעיני מטייליו הזוכים כך ל"מפגשים בלתי אמצעי עם האוכלוסייה" שכמותם מרבות חברות הנסיעות להבטיח.

הטיולים שבהם מתבצעת "נהיגה עצמית" מעוררים את האנטגוניזם של נהגי המקום. נדמה כי התייר הישראלי עושה את הנוח לו בכל הנוגע לנורמות הנהיגה המקומיות. עד לאחרונה נהגו הנהגים המקומיים בנימוס יתר ובסלחנות באורחים השועטים על דרכי העפר שלהם ונהגו לסור מהדרך בכל מצב, גם כשלפי חוקי המקום הייתה להם זכות קדימה. בשנתיים האחרונות הולכים ומתרבים המקרים בהם הנהג המקומי עוצר במקומו, באמצע הדרך וצועק "תזוזו אתם לאחור. תלכו מפה כבר!". ניתן להביא דוגמאות נוספות רבות למפגש המחוּספס בין הישראלים למקומיים למשל: לא אחת עושים הישראלים את צרכיהם בשטח הפתוח בפאתי הכפרים. מתוך העדר מחשבה תחילה או בתום לב ומתוך רצון למצוא מחסה הם נצמדים אל טראסות האבן שבתחתיתן זורמות תדיר תעלות המים המובילות אל הכפרים ומשמשות לצורכי שתייה ורחצה. עבור המקומי המבחין באדם הנוהג כך, אין דבר מבזה יותר.

בתום שמונת ימי מסע שבים ונפגשים כל נוסעי הצ'רטר באולם הנוסעים הרוחש מקצה לקצה בשדה התעופה של טרבזון. כולם עסוקים בהשוואת מחירי הטיולים, בהשווצה על תנאי הראות לה זכו בנקודות נופיות, במספר ימי הגשם, אם ראו דובים או עקבות. כולם מהללים את יפי המקום ואת שצף המים. מי מהם חושב על מה שנותר מאחור וכיצד נתקבל בקצ'קר בעוד כמה שנים? נדמה כי זוהי העת ללמוד לפסוע מעט יותר בזהירות, יש כל מיני סוגים של מעיזות. יש כאלו המסתיימות בשבירת רגל ויש כאלו המסתיימות בשבירת מערכת יחסים בינינו כעם לבין שכנינו.